

Horyna, Břetislav

[Kuliniak, Radosław. Johann Heinrich Lambert a Kantowska reforma metafizyki]

Studia philosophica. 2011, vol. 58, iss. 2, pp. 130-133

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115910>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

pána a vykořist'ovatele přírody v představu blízkou Kantovi: člověk jako součást dvou světů – přírodní nutnosti a mravní svobody. Konstatuje, že toto pojetí je blízké i neantropologickému paradigma-tu ruské náboženské filozofie. V ní hraje velkou roli pojem synergie, jímž se autorka míní zabývat. Princip synergie předpokládá svobodné určení dvou vůlí: Člověk byl stvořen vůlí boha a už v aktu stvoření byl obdařen svobodnou vůlí ve vztahu ke své přirozenosti. Motorina pak tento princip zkoumá u V. Solovjeva, L. Karsavina, N. A. Berdjajeva a S. Franka a až v závěru se vrací ke Kantovi, aby upozornila na to, že už on kritizoval myšlenku vlády člověka nad světem.

Třetí a poslední část sborníku tvoří stat' Sandry Zákutné E. L. Fackenheim – Kant's Concept of History. Autorka nejprve představuje Fackenheimovu osobnost a pak výše jmenovanou studii, která vyšla časopisu *Kant-Studien* v roce 1956/1957. Sleduje přitom Fackenheimovu argumentaci proti tvrzení, že Kantovy práce o dějinách mají menší význam než jeho velké *Kritiky*. Fackenheim poukazuje totiž na to, že bez ohledu na ně nemůžeme porozumět Kantovu chápání dějin. Tvrdí ovšem, že Kantovo spojení mezi přírodou a morálkou není možné, a proto musí ztroskotat i jeho sen o světoobčanství.

7. *kantovský sborník* svědčí o neutuchajícím badatelském zájmu přešovských filozofů o kantovskou problematiku. Jeho monotematické zaměření na problematiku Kantova pojetí společnosti ho dělá přitažlivým i pro čtenáře, který není odborníkem v oblasti kantovských studií.

Ivana Holzbachová

Radosław Kuliniak: *Johann Heinrich Lambert a Kantowska reforma metafizyki*, Wrocław: Arboretum 2010, 191 s.

Jméno Johanna Heinricha Lamberta (1728–1777) nepatří již dlouho k těm nejznámějším a nejcitovanějším v dějinách filosofie. Svůj význam mělo v okruhu specialistů na filosofii německého idealismu a zejména na transcendentální kriticismus Immanuela Kanta, za jeho hranici zůstávalo však většinou nicneříkající polozapomenutou šifrou. Teprve v posledních letech začíná být opět šířeji reflektováno dílo, které se za ním skrývá, a to z dobře pochopitelných důvodů. Jak postupují výzkumy dobového intelektuálního, kulturního, vzdělaneckého a s tím i filosofického prostředí v době kolem poloviny 18. století, jehož proměny byly patrně rozhodujícím prvkem vědecké revoluce i proslaveného „kopernikánského obratu“ na jeho sklonku, začínají si mnozí uvědomovat, že bez důkladného poznání Lambertova příspěvku se bude nesnadno interpretovat také jeden z nejdůležitějších hybatelů celého tohoto dění.

V Česku není Lambert efektivně studován. Mezi kantovskými odborníky je sice dobře znám jako jeden z předchůdců a inspirátorů královeckého filozofa, jeho vlastní příspěvek ale dosud na zevrubnější analýzu čeká. Naopak v Polsku je již k dispozici, v nejnovější podobě od profesora vratislavské univerzity Radosława Kuliniaka v knize o vlivu Lambertovy metafyzické „architektониky“ na některé stěžejní momenty Kantovy kritiky tradiční metafyziky v *Kritice čistého rozumu*. Opomíjení lambertovských ovlivnění, v některých (zvláště pokud jde o aprioristické části fyziky) případech přímo inspirací kantovského kriticismu, je tím nesrozumitelnější, oč víc je známo, že první dedikace *KČR*, o níž Kant vůbec uvažoval, měla patřit právě Lambertovi.

Bere-li se tato skutečnost jako výraz vděku, pak nejen kvůli motivacím obsaženým v Lambertových vlastních spisech (kromě filosofických textů, zejména *Kosmologische Briefe über die Einrichtung des Weltbaues*, vydaných 1761 a Kantovi známých již 1748, tedy dva roky před vydáním Wrightova *A original theory of a new hypothesis of the universe*, jenž byl primárním zdrojem Kantovy nebulární hypotézy; dále *Neues Organon oder Gedanken über die Erforschung und Bezeichnung des Wahren und dessen Unterscheidung von Irrthum und Schein*, I–II, 1764, spolu s *Anlage zur Architectonic oder Theorie des Einfachen und des Ersten in der philosophischen Erkenntnis*, I–II, 1771), ale především v rozsáhlé a dodnes plně nevyčerpané korespondenci obou filosofů. Ta je dostupná v první části pětidílného edičního počínu Johanna Bernoulliho *Deutscher gelehrter Briefwechsel*, 1781–1787 (jejíž titulní stranu zde zveřejňujeme), a samozřejmě v několika pozdějších moderních vydáních (hlavní je Steckova *Bibliographie Lambertiana* z roku 1970).

Právě Lambertovu korespondenci s Kantem si vzal R. Kuliniak za základ svého pojednání, a to od prvního seznamovacího dopisu z 13. listopadu 1765 až do posledního z obsahově zásadních dopisů z 13. října 1770. Druhé uvedené datum bývá mezi interpretací Lambertových ovlivnění Kanta zdůrazňováno. Kuliniak se shoduje například se znalcem Kantova díla Benno Erdmannem, podle něž se Kantova velmi pozdní odpověď na Lambertovu výzvu ke změně v charakteru dosavadní spekulativní filosofie stala skutečnou, byť na poměry poněkud drsně otevřenou branou k transcendentální filosofii. Zřejmé je totiž několik věcí. V první řadě nemůže stát bez povšimnutí, na jak dlouhou dobu se Kant odlíčil a neodpovídal na dopisy s analogickými posudky. Ve stejném duchu mu totiž v tutéž dobu

napsali také Marcus Herz (11. září 1770) a Johann Georg Sulzer, kteří zase, jak plyne z jejich vzájemné korespondence, v níž se objevuje také Mendelssohn, spolu konzultovali možnosti působení na Kanta. To neznámá, že by byl Kant „obětí“ spiknutí svých tehdejších souputníků, ale jen doklad toho, pod jakými vlivy pracoval a jak byly změny a posuny v jeho základním pojetí filosofie spoluutvářeny zvnějšíku.

Situace je tím zajímavější, že alespoň Lambert a Sulzer se počítají do okruhu nejvýznamnějších tzv. eklektiků, jak se označují wolffiani pracující s pojmem zkušenosti tak, aby ho nemuseli vylučovat ze hry pochybným čistě racionalistickým způsobem. Eklektici se nedostali o mnoho dále než právě k jasnému vědomí nutné syntézy, v níž by ale byly zřetelně odlišeny roviny zkušenosti a zkušenostních, smyslových věcí (kantovská sensibilia, fenomény) a apriori kladených rozumových věcí (intelligibilia, noumenon). Nedokázali je však jasně rozlišit a především nikdy nepřišli na metodu, kterou by mohli svou základní intuici rozvíjet až ke zdůvodněné možnosti apriorního poznání obou světů prostřednictvím formálních principů poznání. Bránil jim v tom odkaz Leibnizova myšlení, jenž sami neuměli dostatečně specifikovat, zatímco Kant ho nejen odlišil, ale posléze se z něj vymanil.

Kuliniak nepotřebuje dokazovat, že géniové nepadali nikdy (v výjimkou prezidentských poradců dnešních dnů) z nebe. V každé učebnici najdeme poznámku, že Kant byl ve svém díle formován prostředím, které spoluvytvářely další osoby. Běží však o to, *jak, čím a k čemu* takové formování probíhalo. Známý kantovský „kopernikánský obrát“ je totiž v tomto ohledu poměrně snadno datovatelná radikální proměna Kantovy filosofie, pod jejímž působením se následně začala měnit i situace v evropském myšlení. Její počátek se shoduje s Kantovým přijetím na krá-

lovskou univerzitu a s jeho disertací *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis*, jež je datována rokem 1770, a ten je zase rokem, kdy ustala výměna dopisů mezi Lambertem a Kantem.

Kuliniak naznačuje, že tato souvislost by mohla být průkazem změny a převratu ke kritickému období v Kantově intelektuální biografii.

Běžně známou skutečností je, že se disertace nevyvíjí zcela a plně dosavadnímu tónu ve filosofii. V posledních několika málo letech před jejím vydáním Kant obhajoval teze, jež se sice později objevily v argumentaci KČR, avšak některé značně korigované. Mohou se shrnout tak, že spekulativní metafyzika má smysl jako poznání věci a substanciálních sil, které není možné za hranicemi zkušenosti; že původní úlohou metafyziky je vložení mezi poznání a že metafyzika nemůže zdůvodnit poznání za hranicemi zkušenosti; že metody metafyziky a ostatních skutečných věd jsou analogické a podléhají newtonovskému pojetí vědeckosti; že metafyzika, je-li správně pochopena, je nezbytná k dosažení lidského blaha a rozvoje lidského rodu; že prostor musí být určován leibnizovsky, tzn. jako ontologicky reálný.

Pokud by byl Kant tak říkajíc ponechán sám sobě, zřejmě by se *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis* držela v těchto intencích. Podnět k přezkoumání zejména newtonovsky a leibnizovsky, tj. v zásadě eklekticky rozpracovaných dílčích otázek klasické metafyziky přišel v Lambertově dopise 3. února 1766. Ten obsahoval jasně konturovaný obraz odlišného vymezování otázek formy a látky poznání, založený zase zpětně na vlastní Kantově patrně opomenuté tezi, již si Lambert povšiml a vynesl ji vzhůru jako nejvyšší metodologický princip. Jedná se o závěrečnou větu *Träume eines Geistessehers*, která zní „můžeme tvrdit, že metafyzika je věda o hranicích lidského

poznání“. Lambert text proti Swedenborgovi pečlivě studoval a uvědomil si to, co někdy zůstává zahaleno dodnes: není to posměšný dobový spisek, ale vážné pojednání o tom, co můžeme a již nesmíme čekat od vlastních poznávacích potencií.

S odpovědí na Lambertův list čekal Kant až do již zmíněného roku 1770, ne z nezdvořilosti, ale z potřeby představit svou metodologii metafyziky a teorie poznání v jasném odlišení od pochybení, na která opakovaně upozorňoval Lambert. Změny byly zásadní a dají se znovu sumarizovat – v tomto ohledu bych ale již odkázal na recenzovanou práci (s. 76–82). Důležité je něco jiného: bez svého druhu Lambertova nátlaku, jenž se odvozoval ze zkušenosti vynikajícího matematika a přírodovědce, kde dosáhl naprosto originálních nových výsledků s trvalou platností, avšak rovněž filosofa, který pracoval více syntetizujícím než analytickým či deduktivním stylem, by se nový Kant kritického období rodil s mnohem většími obtížemi, než jaké zaznamenala historie.

Čtenář, který se zajímá o vnitřní dějiny filosofie a nespokojuje se s povrchními hodnoceními typu „Kant je velkán“ a „Lambert byl okrajová postava“, se může v Kuliniakově knížce dozvědět hodně nového. Samozřejmě jsou všechny uváděné teze a úvahy opřeny o prameny, citace z korespondence jsou přesné, celkový dojem z úsporného vyjadřování bez neuvážených spekulací příznivý. Uvítal bych takový text v češtině, v naději, že ho budou číst ne-li studující, z nichž značná část již na četbu zapomněla, pak alespoň akademikové příslušného zaměření.

Břetislav Horyna

Joh. Heinrich Lamberts
 ehemaligen Königl. Preuß. Oberbaurathes und ordentl.
 Mitgliedes der Königl. Academie der Wissenschaften
 zu Berlin &c.

deutscher gelehrter
Briefwechsel.

Herausgegeben

VON

Joh. Bernoulli

der nämlichen Academie der Wissenschaften ordentliches
 und mehr andern außerordentliches Mitglied.

Erster Band

mit drey Kupfer tafeln.

Berlin, bey dem Herausgeber.
 Dessau, in der Buchhandlung der Gelehrten.
 Preis 1 Rthlr. 4 Gr. conv. Geld.